

Baranyi Dániel¹ – Balogh Attila² – Bósz Anett³:

TUDÁSALAPÚ TÁRSADALOM ÉS A PIAC

Knowledge society and the market

A szerzők a cikkben a koronavírus világvárvány utáni gazdaságpolitikai tendenciák alakulását vizsgálják a társadalmi és természeti fenntarthatóság szempontjából. Egy rövid történelmi-politikai, illetve az európai uniós pártok pártprogramok releváns programpontjainak áttekintése után feltárják az új piacmodell ismertetőjegyeit és az átmenetet a tudásalapú társadalom felé. A cikk főbb megállapításai az új piacmodellről hangsúlyozzák a nemes versengés hagyományának felélesztését, az egyén önfejlesztésének lehetőségét oktatásügyi, egészségügyi, környezetvédelmi és gazdasági értelemben, illetve az ösztönzők szerepét a jó állampolgári lét elősegítésében.

In this article, the contributors examine the evolution of economic policy trends in the aftermath of the pandemic in terms of social and natural sustainability. After a brief historical-political overview and a review of the relevant party agendas of the EU parties, they explore the characteristics of the new market model and the transition towards a knowledge-based society. The main findings of the article on the new market model emphasise the revival of the tradition of noble competition, the possibility of individual self-development in educational, health, environmental and economic terms, and the role of incentives in promoting good citizenship.

BEVEZETÉS

A COVID-19 járvánnyal a gazdaságpolitika átmeneti korszaka zárult le, új korszak a tudásalapú gazdaság, amelyben a felzárkózást és a fejlődést a tudás bővüléséhez, az alapvető értékek és a jogállami normák szakszerű alkalmazásához kapcsolják. A társadalmi és természeti értelemben vett fenntarthatóság alapkövetelménye, hogy az oktatásra, az egészségügyre, valamint a természet- és környezetvédelemre több jusson, amikor a jelenkor beruházásairól döntünk.

¹ Doktorandusz hallgató, tanársegéd, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

² Mesterszakos hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

³ PhD, Főpolgármester-helyettes, Budapest

DOI: 10.14267/RETP2022.02.11

Tudásmegosztó, tudásátadó funkciót betölthet a piac is. A szabályozott piacgazdaság fogalma az elmúlt néhány évben került az érdeklődés középpontjába, lényege, hogy a szabályozás célja a tudomány közvetítése, a teljesítmény támogatása a gazdálkodó állampolgárok felé. A szabályozottságból fakadóan a piac lényege a kooperáció és a verseny közötti összhang megtalálása, a nemes versengés hagyományának felélesztése, s nem a létbizonytalanság vagy a kiszorítás, mint motiváció fenntartása.

Ennek bizonyos elemei már érzékelhetők az Európai Unió piacpolitikájában, politikai-gazdaságpolitikai támogatása egyre erőteljesebben érzékelhető az egyes politikai pártok, tömörülések programjaiban is. Az Európai Unió szerkezetéből fakadóan a piacon történő részvételre közvetlenül az Európai Unió nem tud ösztönözni. Minden tagállamnak magának kell megtalálnia azokat a formákat, eszközöket és intézményeket, amelyek képessé teszik állampolgáraikat az új infrastruktúra használatára, a gazdálkodói szabadság tudatosságára. Ennek követelménye a hazai gazdaságpolitika alakítói felé is megjelenik.

A tanulmány első fejezete a gazdaságpolitika történeti szakaszolását tartalmazza a különböző piacmodellek és állami szerepfelfogások tükrében. Amellett érvelünk, hogy a jóléti állam időszakára jellemző dichotómiát – miszerint az állam igazságos, a piac pedig hatékony – az elmúlt harminc év neokonzervatív-neoliberális korszaka valóban felváltotta, de nem azt a piacmodellt közvetítette, amelyik összhangban van a XXI. századi technikával. A XVIII-XIX. századi hagyományt élesztette fel XX. század végi technológiai körülmények között, ebből következően már modellként is tökéletlen volt. A neoliberalizmus kritikája éppen ezért nem lehet a jóléti állam modelljéhez való visszatérés, ma úgy fenntartható szervezni a piacot, hogy az összhangban legyen a XXI. századi jogállami normákkal és technológiai környezettel.

A tanulmány második része néhány európai politikai párt programját elemzi, ezen keresztül bizonyítja, hogy ez az új piacmodell jelen van a gazdaságpolitikai programok szintjén.

A tanulmány harmadik része azt igazolja, hogy a piacmodell hazai alkalmazása azt igényli, hogy a fejlett informatikai infrastruktúrából fakadó lehetőségeket jobban, erőteljesebben jelenítsék meg az oktatási folyamat minden szintjén.

AZ ÚJ PIACMODELL

A tudásalapú gazdaság nem pusztán a magasabb hozzáadott értékű szektorokat érinti, ahol a munkavállalók magasabban képzettek, de a fejlettebb gazdasági térségekben olyan szerkezetváltás ment végbe, ami a mezőgazdaságot és az ipart, az alacsonyabb végzettségű munkavállalókat is érinti. A mezőgazdaságban, autópárhuzamban, valamint a különböző mesterségek terén éppúgy elvárt és

elengedhetetlen az informatikai rendszerek magabiztos kezelése, ahogyan az értelmiségi foglalkozások körében. Emiatt különösen fontos, hogy a gazdaságstratégiai tervezés célul tűzze ki a hatékony szerkezetváltást, és a legmodernebb technológiai felkészültségnek megfelelő iskolarendszert hozzon létre, legyen szó alapismeretekről, szakképzésről vagy felsőoktatásról.

A neoliberalizmus elméleti hagyománya Adam Smithre támaszkodik, de nem az ő erkölcsfilozófiai elméletére, hanem az önszeretetből kiinduló gazdasági elképzelésére, ami önmagában nem elegendő a társadalomfejlődés előmozdításához. Voltaképpen nem is Smith szolgált valódi hagyományként emiatt, hanem elődje, Bernard Mandeville [1969], akinek az elméletére erőteljesen támaszkodtak az elmúlt 30 évben. Ő érvelt amellett A méhek meséje című munkájában, hogy a bűn a jól szervezett gazdaság működésének feltétele és az erény gazdasági összeomláshoz vezet. Híres tétele, „*a bűn a jólét alapja, ha korlátját a törvény kiszabta*”, kifejezte a neoliberális gondolkodásmódot, és végső soron felmentést adott mindenféle bűn, korrupció, adócsalás tekintetében, hiszen azt sugallta, hogy ez a gazdasági növekedés elkerülhetetlen velejárója.

Smith elmélete ezzel a felfogással szemben jött létre. Az erkölcsöt össze akarta egyeztetni a gazdasági teljesítménnyel. Ez a szempont hiányzott a neoliberális felfogásból, ezért is érzékelhető a gazdaságelméleti szakirodalomban egy új Smith értelmezés. Már nem az önzés, hanem az empátia és a pártatlan szemlélő szerepe a gazdaságelméleti viták tárgya, és a láthatatlan kéz már nem azt jelenti, hogy nincs, hanem azt, hogy a szabadság tiszteletben tartása mellett lehet hatékonyan elérni a gazdaságpolitikai célokat. [Smith, 1959]

Régi szakmai és irodalmi vita, hogy a törvényeket vajon annak fényében kell-e megalkotni, hogy a társadalom tagjairól rosszat feltételezünk, vagy arra, hogy jót. Az első felfogás szerint – Immanuel Kant szavaival élve – „*egy csupa ördögökből álló nép*” esetén is működőképes társadalmat kell tudni létrehozni. A második forгатókönyv viszont arra a szilárd hitre alapozza a törvényalkotó meggyőződését, melynek elméleti alapjait John Locke (Locke, 1914) fektette le, hogy az oktatási rendszeren keresztül az egyének fejleszthetők, így a törvényeknek abból kell kiindulnia, hogy a polgárok alapvetően jók. A valóság az, hogy a polgárok közt van erkölcsös és nem erkölcsös viselkedésű is, így Samuel Bowles szemüvegén keresztül érdemes vizsgálni a kérdést, alapozni az oktatási rendszer nevelő szerepére, a mindenkori kormány feladata ugyanakkor, hogy erkölcsös viselkedésre ösztönözze a társadalom és a gazdaság egyes szereplőit. [Bowles, 2018]

A neoliberalizmus nem a vezető gazdaságpolitikai irány volt az elmúlt harminc évben, csak alárendelt szerepet töltött be a neokonzervatív irányzat mellett. A legfőbb különbség, hogy a neokonzervativizmus értékrendi alapon állt, a globális szintű erkölcsi-jogállami elveket kívánta érvényesíteni, és ezért törekedett arra, hogy megszüntesse a kétpólusú világrendet, ami egy kevésbé magas szintű sokkal

instabilabb, és az erkölcstelenséget még jobban őrző állapot volt. Kétségtelen, hogy ennek érdekében kötött kompromisszumot a neoliberalizmussal, mert így lehetett világrendet váltani világháború nélkül.

Ez a kompromisszum azt jelentette, hogy a klasszikus kapitalizmusra emlékeztető piacmodellt, a szabadversenyos kapitalizmus hagyományát használták a keleti blokk feduálkapitalizmusával szemben. Ez nem azt jelentette, hogy a szabad versenyos kapitalizmus érvényesült volna ebben a térségben. Sőt, az elmúlt 30 év gyakorlata azt mutatta, hogy az állam nem vonult ki a gazdaságból, végső soron a globális politikai elveket érvényesítették az intézményrendszer kialakításában vagy a geopolitikai döntésekben. Ugyanakkor a kommunikációban a neoliberalizmus volt a meghatározó, ez volt az a keret, ami széles társadalmi csoportok gondolkodását meghatározta. Az ellentmondás a hirdetett elvek és a követett gyakorlat között a kétezres évekig volt tartható. Attól kezdve elkezdődött a neoliberalizmus, később a neokonzervativizmus vezető szellemi szerepének megszűnése.

ÁTMENETEK A TUDÁSALAPÚ TÁRSADALOM FELÉ

2001-től a gazdaságpolitikai kommunikációba hangsúlyosan került be az értékrendről történő párbeszéd. A biztonság, szabadság, demokrácia és jólét fogalmi erőteljesen megjelentek és ezzel elkezdődött az önzésen és az erkölcsi közömbösségen alapuló magatartás felszámolása. A neoliberalizmus-kritikát először maguk a neokonzervatívok fogalmazták meg, hiszen az erkölcsi elveket kérték számon a piacon, és ennek közvetlen gazdaságpolitikai súlyt adtak a biztonságpolitika középpontba állításával. A 2000-es évektől minden gazdaságpolitikai intézkedést, döntést biztonságpolitikai kontextusba is helyeztek, és erre ösztönözték a gazdálkodókat is.

Ez nem volt ellentétes a klasszikus liberális szemlélettel, és ez vezette a korabeli liberális gondolkodókat is arra, hogy a klasszikus liberalizmus felelevenítésére helyezték a hangsúlyt. Ugyanakkor a neokonzervativizmus ezt a folyamatot nem tudta következetesen végigvinni, mert felzárkóztatási, fejlesztési program nélkül nem lehet elérni az állam stabilitását. 2008-tól, a gazdasági világválságtól az erre történő áttérés kezdődött meg.

Nem utolsó szempont, hogy mialatt a neoliberalizmus olyan társadalmi igazságtalanságokat teremtett, amelyek növelték az egyes csoportok közti gazdasági-szociális különbségeket, a klasszikus liberalizmus filozófusai nem vetették el a szegénység felszámolására tett társadalomszervezői lépéseket. Éppen ellenkezőleg. Adam Smith [1959] egyértelműen amellel érvelt, hogy ha az állami beavatkozásoktól mentes piacgazdaság vagy a nyomor felszámolása közt

választania kell, utóbbi mellett döntene, és a kormány beavatkozását szorgalmazná.

A neokonzervativizmus gazdaságfilozófiája azon alapult, hogy meg kell adni a teljesítmény elismerését és meg kell védeni a nagy teljesítményt elérők szabadságát. Ez tagadhatatlan, hiszen nem lehet visszatérni a jóléti állam modelljéhez, és különösen nem a keleti blokk torz gyakorlatához. Ugyanakkor ez csak akkor tudja biztosítani az állam stabilitását, ha kiegészül a piacra lépés biztosításával, a felzárkózás támogatásával. Ennek elméleti befogadása, az ehhez szükséges gazdaságpolitikai programok kialakítása kezdődött el 2008-tól, ami végső soron mind a három eszmerendszer megújulását magával hozta. A konzervatív irányzat levált a neokonzervativizmusról, a liberalizmus szakított a neoliberalizmussal és a szociáldemokrácia maga mögött hagyta a jóléti állam időszakára jellemző egyenlőségpárti megközelítést.

A szociáldemokrata hagyomány populizmustól való megtisztulása volt gazdaságelméleti szempontból a legfontosabb folyamat az elmúlt tíz évben. A neokonzervativizmus az egyenlőtlenséget természetesnek és igazságosnak gondolta, ami a jóléti állam nem tökéletes teljesítményelvűségével szemben helyes és támogatható volt. A kétezres évekre kialakuló szélsőséges egyenlőtlenség azonban már veszélyeztette a stabilitást, aminek kritikájaként született meg az alapjövedelem koncepciója. Az alapjövedelem gazdaságpolitikai programként nem feltétlenül hibás. Lehetnek olyan körülmények, helyzetek, amelyekben ez segíti a felzárkózást. A probléma inkább azzal a mögöttes koncepcióval van, amelyik az egyenlőtlenséget pusztán az adóztatás-támogatás eszközeivel szeretné kezelni. A teljesítményelvet nem lehet elvetni, a gazdaságpolitikai gondolkodás tárgya ezért – különösen 2008 után – a teljesítményhez és a szabadsághoz szükséges képességek és készségek fejlesztése. Minden társadalmi csoport, sőt, személy számára konkrét felzárkóztatási programokat, irányokat lehet és kell kialakítani. A közgazdaság-tudomány 2008 után ezért olyan eszközöket, módszereket fejlesztett ki, amelyek konkrét, célzott segítséget tudtak adni, amit egy szellemes szófordulattal célzott univerzalizmusnak is neveztek. Az eszközrendszert fejezte ki a kísérleti közgazdaságtan vagy a bizonyítékon alapuló tudomány.

A közgazdaság-tudományi gondolkodás ezzel részben szakított a korábbi piac modellel, hiszen a piac szabályozásának, irányításának tudománya vette át a szerepet a piac és az állam elválasztásának doktrínájától. Ugyanakkor nem szakított az általános gazdaságpolitikai kommunikációval, nem, vagy legalábbis nem elég következetesen tagadta azt a „narratívát”, hogy választani kell piac és állam között, és hogy a piac lényege a bizonytalanság, amivel szemben az állami támogatás adja a biztonságot. Ez az elméleti keret azért volt hibás, mert teret adott a populizmusnak. Azt sugallta, hogy a XX. században uralkodó állami

tulajdonformához, azaz a szabadsághiányos gondoskodáshoz történő visszatérés adhat csak megoldást a gazdasági problémákra.

A közgazdaság-tudományban és a gazdaságpolitikában megjelenő elméleti útkeresés tárgya ma emiatt az átfogó társadalmi-gazdasági forma vizsgálata. A forma az igazságosság és a jogállam alkalmazásának, megvalósításának tudománya, ami elképzelhetetlen az erről folytatott beszéd nélkül. A közgazdaságtudományon belül is kiemelt jelentősége van már az értékrend gazdasági jelentőségéről folytatott kommunikációnak, és az alapvető értékek, a jogállami normák létbiztonságot szavatoló jellegének.

Emellett, vagy inkább fölött a demokrácia a gazdasági részvétel formája is. Amartya Sen életművének egyik fontos eleme az a tétel, hogy az éhínség oka a demokrácia hiánya. A tétel igazolása egyrészt az, hogy az éhínséget elszenvedő népcsoport nem tudta politikailag megjeleníteni szenvedését. Emellett azonban az is szerepet kap az igazolásban, hogy lehetőségei, tudása, szakértelme nem tudott piaci erővé, piaci képességgé válni. A gazdaságpolitika azzal követte el a bűnt – állította Sen –, hogy nem segítette ezt a képességet kibontakozni. Ebből az is következik, hogy a piac a demokratikus intézményrendszer része, a piacot mindig demokráciaként kell felfogni. Hibás felfogás a demokráciát a politikára szűkíteni és csak ott vizsgálni működését, és a gazdaságot ettől elválasztani. A demokrácia a gazdaság minden területét átfogja. [Sen, 1982]

A demokrácia és a szabadság teremti meg a létbiztonságot és általában a biztonságot. Természetesen csak akkor, ha a biztonság érdekében szervezik meg a demokráciát. Végző soron Sen is amellett érvel, hogy a vita, a részvétel az igazságosságról folyik, és nem igazságosság és igazságtalanság valamiféle egyensúlyáról vagy a kettő közötti választásról. A demokrácia a létbiztonságról folytatott közös gondolkodás. Sen gondolatmenete ezért az értékrend egészét, a biztonság, szabadság, demokrácia és jólét egységét és alkalmazását jeleníti meg az igazságosság fogalmában. Az értékrend egészének gyakorlásához van szükség képességekre.

A képességek ösztönzése nem történhet paternalista alapon. Ahogy Richard Layard (Layard, 2006) is érvelt mellette, érdekeltté kell tenni az egyes állampolgárt a fejlődésben. A kutatások ezért is fordultak az értékrendre történő ösztönzés irányába. Samuel Bowles [2018] írásában tárgyalta ezeknek az ösztönző rendszereknek a működését és feltételeit. Bowles – szemben a korábbi közgazdasági gondolkodással – nem azt mutatta be, hogyan lehet racionálissá tenni az erkölcsöt, és főleg nem az volt a kérdése, hogyan lehet választani az erkölcstelenséget, ahogy ez időnként megjelent Becker és Stigler hazai interpretációjában, hanem azt, hogyan lehet nevelni az állampolgárokat. Jó állampolgárként kell gazdálkodniuk, és az állam feladata az állampolgári élet támogatása gazdasági eszközökkel is. A jó ösztönző, aminek a fogalmát Stiglitz

[2010] tette közkedvelté, nem helyettesítheti a jó állampolgár fogalmát. A kettőt nem lehet elválasztani egymástól. A kettő nem kerülhet ellentmondásba egymással, ahogy ez történt a jóléti állam idejében. Az értékrend követésének racionálisnak kell maradnia, de az értékrend vezeti a racionalitást és nem fordítva. Gazdaságpolitikai-politikai felelősség tehát a két tényező összekapcsolása.

Samuel Bowles voltaképp egy olyan gazdasági ösztönzőrendszeren dolgozik, ahol „megéri” erkölcsösen viselkedni.

A felelősség gyakorlása igazgatási és meggyőzési feladat egyszerre. Igényli a menedzsment és a leadership funkciók művelését. Az ösztönzés a jóra tervezési kérdés, aminek kiindulópontja egy követhető hosszú távú jövőkép adása. Ez a jövőkép minden szinten eleve globális, és nem lehet elválasztani a globális és a lokális elemet. A globalizáció korában nem lehet mereven elválasztani a különböző tervezési szinteket, annak minden egyes eleme, beleértve a legkisebb falut, háztartást is, egyben globális is.

A tervezés, mint jövőképadás technológiai-gazdasági vízió közvetítése, amihez minden gazdálkodó, vállalat és ágazat kapcsolódni tud. Marianna Mazzucato [2015] ezt nevezte küldetésalapú vezetésnek. Ennek értelmében az államnak egy missziót kell adnia, ami a fejlődés keretét szolgálja.

A misszió adása tudomány, nem önkényes döntés kérdése, ez a fejlődésgazdaságtan tárgya. A XXI. században bármilyen szintű misszió csak globális keretek között értelmezhető, a klímaváltozás és a globalizáció jelenlegi szakaszában csak a nemzetközi trendekkel összhangban lehet jövőképet adni. Ezzel együtt gazdaságpolitikai kihívás a gazdálkodók meggyőzése a misszió követhetőségéről és a képességek, készségek alakítása a misszió megvalósítása, a közjó érdekében. A gazdaságpolitika ezért kapcsolódik közvetlenül az oktatáspolitikához, különösen annak széles értelemezett változatához. Az oktatás fejlesztése azt jelenti, hogy az oktatás minden szintjén és minden területén érvényesül a technológiai és gazdasági jövőkép, többféle megjelenési formában. Ez nem lehetetlen, mert a neoliberalizmussal szemben napjainkban már nem egy szűk elit kiváltsága a globalizációban való részvétel, hanem mindenkit érintő feladat.

A NYUGAT-EURÓPAI LIBERÁLIS PÁRTOK GAZDASÁGPOLITIKAI PROGRAMJA

Mialatt a tudományra és a mindennapi életünkre igaz az elmosódó határok világa, addig a korszellem fokozatosan tisztítja le a jelenkort minden olyan, emberi méltósággal nem összeegyeztethető tényezőtől a világunkat, amelyek károsak lehetnek. A 2008. III. negyedévében bekövetkezett világválság arra ösztönözte a tömegek kevésbé iskolázott és jobbára szerényebb anyagi körülmények közt élő

rétegeit, hogy a populizmus harmadik hulláma felé forduljanak, pedig már a válság kirobbanásakor is kirajzolódott: a valódi feladat a hazugság felszámolása.

A világ fejlett, demokratikus fele megértette, hogy a jövő generációitól kizárólag akkor kérhet segítséget – hiszen erről szólnak a nemzetgazdasági intertemporális választások –, ha lefekteti egy olyan jövő képét, amelyben ezek a most még talán meg sem született vagy iskolába járó gyerekek felnőve magasabb hozzáadott értékű munkákat végezhetnek, sokkal klímabarátabb környezetben, mint ami most létezik. Ehhez az oktatásba és a fenntartható fejlődésbe, valamint az egészségügybe vetett bizalom és a beléjük forgatott emberi és anyagi beruházások teremtik a zálogot.

A siker, a világ komplexitása, a társadalmi-gazdasági és munkapiaci elvárások is megváltozni látszanak. A biztonság már nem jelenti ugyanazt, mint akár három évvel ezelőtt.

Azok a társadalmak viszont, amelyek tisztában vannak azzal a közel 300 éve ismert közgazdasági törvényszerűséggel, amelyet Adam Smith [1959] mondott ki, miszerint az a társadalom nem emelkedhet fel, amelynek széles tömegei élnek nyomorban, a mai napig tartja magát. Csakhogy a nyomor definíciója megváltozott és kiterjesztődött olyan életterületekre is, amelyeket talán még az elmúlt évszázad második felében sem ismertünk. Az energiaszegénység, az oktatáshoz való jog sérülése, az egészségügyi rendszerhez való hozzáférés hiánya mind hozzátartoznak a XXI. századi értelemben vett nyomorhoz, és kizárólag azoknak a társadalmaknak van esélyük fenntartható fejlődési pályára állni, amelyek jó válaszokat találnak a kihívásokra.

A párizsi sárgamellényes tüntetések egyik legnagyobb eredménye, hogy a francia zöldek kimondták: *egyszerre kell képviselni azokat, akik a tartanak a világvégétől, és azokat is, akik a hó végétől tartanak*. Ez a típusú hozzáállás ma már az euroatlanti szövetségi rendszer szerencsésebb régióiban a három történelmi eszmerendszerből érkező valamennyi pártot jellemzi. Vannak még vitáik az adórendszer vagy a leghatékonyabb szociális háló építését illetően, de a célfüggvényeket tekintve aligha. A szabad világ megtanulta, hogy jelentős társadalmi különbségekkel nem lehet fejlődni.

A társadalompolitikai ajánlat egy gazdaságstratégiai tervezésben és a hozzá tartozó cselekvési tervben fogható meg, erre kell koncentrálni ahelyett, hogy a leszakadókot segítő szociálpolitikát erősítsenék: a gazdaságpolitikai eszköztár használható annak a társadalompolitikai célnak a megvalósítására, hogy ne is legyenek leszakadók. A társadalmi olló összehúzása ma már nem baloldali cél, hanem egy olyan közmegegyezés, ami többek közt a jelenleg kormányzó német kormánykoalíciót is összeterte.

Ma, a globális kihívások korában a felülről érkező rendszerek és az alulról jövő kezdeményezések horizonton való találkozása éppúgy életbevágó, mint az egyes eszmerendszerek gyakorlati képviselőinek sikeres együttműködése.

Most is – ahogyan számos alkalommal a modernkori történelemben – az energiapiaci és világpiacon mozgások nevelik át a világunkat, a szerencsésebb társadalmi rétegeket az energiatudatosság irányába, a kormányokat a szolidaritás és a tudatos társadalomszervezés világába, míg a korábban elfeledett csoportokat az egyéni felelősségvállalásra. Ez azonban csak a nagy intézményrendszerek átalakításával és átgondolt szervezéssel sikerülhet, akárcsak a piaci folyamatok szervezése.

A szociális és a klímaválság együttes megoldása a cselekvő állam és a felelős polgár együttműködéséből épülhet fel. Az energiapiac változásai a nemzetközi viszonyainkat is megváltoztatja majd. A korábban patthelyzetet eredményező EU-Oroszország viszonyt is ez a tényező oldhatja meg. A Kínától való európai és amerikai félelem szövetségest teremthet az öreg kontinens számára Oroszországból, mialatt a rég vágyott eurázsiai együttműködés alapjait is lefektetheti.

Kétségtelen, hogy van olyan orosz törekvés, ami Európa és a nyugati szövetségi rendszer megosztottságát támogatja, de hosszú távon csak a közös, partnerségen alapuló fejlődés a járható út. Ennek a felfogásnak is van orosz politikai támogatottsága.

A társadalom tektonikai mozgásai is figyelemre méltóak. Az erőszak elutasítása a családon és kisközösségeken belül épp olyan fontossá válik, mint a világpolitikában.

A közeljövőben számos európai országban tartanak nemzeti választásokat, vízválasztó lehet mind a kontinens és az egész világ jövője szempontjából. Az erőszak és a fenntarthatatlan energiahasználat elutasítása kivétel nélkül mindnyájunkat a társadalmi és környezeti értelemben vett fenntarthatóság felé terel. A fenntarthatóság szemlélete harmóniát hordoz magában, ami – szemben az egyensúllyal – stabilitást hozhat hosszú távon is.

A XXI. század két kulcsfogalma a méltóság és a fenntarthatóság. A kettő összefügg. A Föld és az emberiség megmaradásának kérdése ezeken múlik. Ebben az évszázadban az alulról jövő és a felülről szervezett kezdeményezések találkozásából születhetnek eredményes válaszok a kihívásokra. Jelenti ez a szubszidiaritás elvének felértékelődését, az egyén felelősségvállalásának kiterjesztését, a kisebb-nagyobb társadalmi csoportok önszerveződő képességének tanulását, és a mindenkor kormányzatok társadalomhoz való viszonyulását is. Az a törekvés, hogy gazdaságot kell az emberhez igazítani, nem pedig fordítva, ma is jelentős eredményeket hozhat, akár az NSZK első megtett lépésénél.

A környezet- és természetvédelem – hasonlóan a piaci folyamatok társadalmosításához, melynek megjelenési formái a szakszervezetek, a fogyasztói érdekvédelem, vagy a kamarák és ipartestületek – csak a polgárok bevonásával, önszerveződő és önkéntes alapon, de a társadalmi folyamatokba bekapcsolódva képzelhető el. Nem pusztán azért, mert a Föld természeti értelemben vett fenntarthatósága a háztartások magatartásán is múlik, hanem azért is, mert az új fogyasztói és termelési kultúra elutasíthat olyan termékeket, amelyek nem szolgálják a fenntartható fejlődést, és így a fogyasztók és a termelők tudatos magatartása a káros termékek piacról való kiszorításával is elérhet egy optimálisabb környezetvédelmi szintet.

A klímavédelem a mindenkori kormányzatok szemszögéből azonban egy modellváltást igényel, mert a klímavédelem éppúgy technológiai, mint gazdaságszerkezeti kérdés. A technológiai változások csak úgy elképzelhetők, ha az oktatási rendszer és a szociális kérdések is változnak. Minden történelmi korban más és más jövedelmi szint tette lehetővé a munkapiaci folyamatokba való bekapcsolódást. Ma a technológiai eszközök és a tudás egy minimumszintje nélkül szinte elképzelhetetlen, hogy valaki munkát találjon a fejlett gazdaságokban. Ez azt is jelenti, hogy amennyiben feltételezzük, hogy az egyenlő méltóság elvéhez hozzátartozik a munkához való jog (márpedig az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a Föld valamennyi polgárára tekintve így fogalmaz), akkor azt is feltételezzük, hogy legalább egy internethozzáféréssel rendelkező technikai eszköz mindenki számára elérhető kell, hogy legyen.

Az alap- és középfokú oktatás átalakulása is az új gazdasági rend, a fenntarthatóság szemléletének keretén belül meghatározható kell, hogy legyen. A digitális kultúra keretében így a kritikai gondolkodás éppúgy felértékelődik, mint a hatékonyság vagy a rugalmasság képessége: az online világban fel kell tudni ismerni a valós és nem valós tartalmakat.

A klímavédelem követelménye által teremtett gazdasági szerkezetváltáshoz a polgároknak is fel kell nőni, ezt pedig kizárólag egy gyorsan változó, nyitott, európai közösségi szinten meghatározott sztenderdekhez igazodó tagállami oktatási rendszer tudja biztosítani. A globális kihívásokra adott jó válaszok ugyanis bár a „világközjő” – hasonlóan a nemzetállamok demokratikus folyamataihoz – vitákban dőlnek el, de közös fogalmi keret az oktatási rendszeren belül éppúgy elengedhetetlen a XXI. században, mint a sztenderdizált egészségügy.

ÁTALAKULÓ EURÓPAI POLITIKAI SZÍNTÉR

A nemrégiben megalakult német kormány, a tanulmány befejezése közben is zajló francia választások, valamint a közelgő kelet-közép-európai választások mind fontos elemei az átalakulásnak.

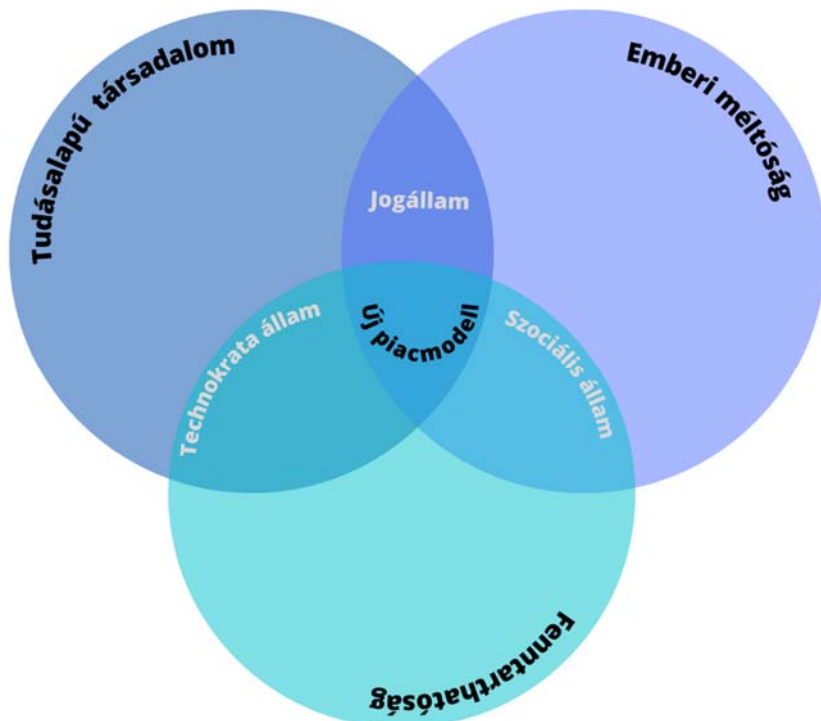
A német kormánykoalíció meghatározza a társadalmisítás és a társadalmi mozgalmak történelmi hagyományát. Az „Ampel(mann)” szövetség abban segítheti a német társadalmat, hogy a fennálló globális kihívásokra adott válaszaik hatékonyak és egymásba illeszkedők legyenek. A liberálisokra világszinten is ráfér a szolidaritás tanulása, míg a zöldeknek régóta szükségük lett volna egy partnerre, ami nem a (szélső)baloldali értékekkel ötvözve, akár az állam túlhatalmát is szorgalmazva képzelel el a bolygó megmentését. A szociáldemokratákat pedig sosem árt emlékeztetni arra, hogy a teljesítményelv mindig előre viszi a társadalmakat, a piaci verseny pedig önmagában nem egy olyan jelenség, amitől védeni kellene a gyerekeinket.

A II. világháború befejezése óta eltelt közel nyolc évtizedben többféle korszellelem többféle emberképet állított a gazdasági szereplők elé, kezdve az állam segítségéből nem kérő, teljesítménykényszeres menedzserrel, a fegyelmezett önmegvalósítón át egészen a jól nevelt, erkölcsösnek látszó nyakbehúzóig, mígnem elérkeztünk oda, hogy már nem pusztán az egyéni, de a közösségi felelősségvállalás kiterjesztését is követelik tőlünk a jelenkor folyamatai. A közlekedési lámpa színeit öltő kormánykoalíció Németország élén nem pusztán azt jelentheti, hogy a nemzetgazdasági keretek szervezésén keresztül környezeti és társadalmi értelemben fenntartható fejlődési pályára állnak a németek, de azt is, hogy - talán elsőként a kontinensen - a 2008-as válság, valamint a populizmus harmadik hullámának korszaka lezárulását követően emberarcú, zöld gazdaságot teremtenek majd.

A koalíció voltaképp maga a „Zeitgeist”, amely minden társadalomszervezőtől megköveteli, hogy a jövő generációit egy folyamatosan változó munkapiacra, az élethosszig tartó tanulásra, és a gyors információfeldolgozásra szocializálja. Felveti továbbá a klímaigazságosság kérdését, ami a jövőre nézve tovább bővítheti a gazdasági-társadalmi igazságtalanságok felszámolásának lehetséges eszköztárát. A liberálisok számára jó alkalom tanulni azokból a hibákból, amikor nem állt mellettük két erős baloldali szerveződés, hajlamosak voltak elhinni, hogy a piac cél, nem pedig eszköz a jólét és szabadság megteremtése érdekében. A liberálisok ott is momentumot vesztek, amikor az euroatlanti szövetségi rendszer jóval többről beszélt, mint a fenti kettő együttes eléréséről: az Európai Unió például a szabadság és a szolidaritás közösségeként határozza meg önmagát, ugyanakkor nem tudta bebizonyítani, hogy ez a kettős jelszó társadalomszervező erővel is bír.

A szabadság, a jólét és a szolidaritás együttes megléte viszont a XXI. században kizárólag azzal a biztos tudattal ötvözve létezhetnek, hogy a jövő nemzedékeinek nem a fogyasztás növelésére, hanem az életminőség javulására van szükségük.

A pártprogramok vizsgálata lehetőséget ad számukra a főbb trendek és irányvonalak meghatározására, ezek tanulságát akár a hazai körülmények között is alkalmazhatjuk.

1. ábra Az új piacmodell egységesíti a célokat, Saját szerkesztés

Az általunk használt új piacmodell definiálásakor érdemesnek láttuk egy ábrával könnyíteni a szélesebb megértést (lásd 1. ábra). A minőségi emberi élet megőrzését három pillér segíti elő a gazdaságban: ezek a tudásalapú társadalom, az emberi méltóság, valamint a környezetvédelmi és szociális szférákban egyszerre értelmezett fenntarthatóság. Ezeknek különböző kombinációval a történelem során már hosszabb-rövidebb időre létrejött állami gazdaságértelmezéseket kapunk, azonban csakis a három elem együttesével jöhet létre az általunk új piacmodellnek nevezett gazdasági berendezkedés.

A klímaváltozás kérdésköre egyre sürgetőbbé vált az elmúlt évtizedekben. Két pilléren nyugszik a változás: a fogyasztók, választópolgárok elvárásán és a termelési technológiák változásán.

Az új piacmodellnek két szélsőséget érdemes elkerülnie. Az egyik ilyen irányzat a piac (és a hatékonysági követelmények) teljes kiiktatását, a fogyasztás széleskörű korlátozását hirdeti. A másik a klímaváltozás veszélyeit a piac fogalmi keretei között értelmezi és a piaci mechanizmus önszabályozó törvényszerűségeiben bíz, mondván, hogy az majd beárassa a károkat. Ezekkel szemben úgy véljük, hogy az új piacmodellben egyrészt a mértékletesség és harmónia elve érvényesül, másrészt az új elem a globális kormányzásba vetett bizalom szükségessége. Így tehát a kialakuló piacmodell nem mond le az eddig elért anyagi biztonságról, viszont benne van a szerkezetváltás valós lehetősége is, sőt, a technológiai fejlődés és a globális együttműködés égisze alatt egyesíteni tudja a két célt.

A Német Szabaddemokrata Párt 2020-as választási programjában úgy fogalmaz, hogy a klímaváltozás nemcsak kihívás, hanem hatalmas lehetőség is. Javasataikban a proaktivitás és a technológiai fejlődésbe vetett bizalom rajzolódik ki, melyet a program „német mérnöki klímavédelemnek” hív. A párt programjában támogatja és további ágazatokra is kiterjesztené a szén-dioxid kvótakereskedelmet. Új elem, hogy a kvótával történő kereskedelemmel nem kizárólag a CO₂ kibocsátás visszaszorításra szeretnének serkenteni, hanem ösztönözni kívánják a szén-dioxid légkörből történő kivonását, tárolását és hasznos anyagként történő újrahasznosítását (pl. növényvédelmi szerek alapanyaga) lehetővé tévő technológiák fejlődését. Mindezt úgy érnék el, hogy szén-dioxid kivonással és tárolással foglalkozó vállalatokat is bevonnának a kvótakereskedelembé, így biztosítva jövedelmezőséget a fejlesztések számára.

A fokozatosan csökkenő kibocsátási jogok piaci mechanizmuson keresztül ösztönzik a kibocsátókat az emisszióik mérséklésére. Az FDP programjában éghajlati osztalékra is javaslatot tesz. Az éghajlati osztalék a kibocsátási jogok értékesítéséből a költségvetés számára befolyó jövedelmet juttatja vissza az állampolgárok számára. Az osztalék mellett felhozott érv, hogy a többletjövedelem megvédi a sérülékeny fogyasztói csoportokat, miközben az piaci ármechanizmus érvényre jutását sem akadályozza.

Németország a napenergia hasznosításában rövid idő alatt élre tört. A megújuló energiaforrásokkal kapcsolatban a legnagyobb kihívás, hogy a termelés idejét nem lehet (vagy csak részben) szabályozni és a fogyasztói igényekhez igazítani. A megújulókkal kapcsolatos kihívásra alapvetően kétféle megoldási irány kínálkozik. Az egyik a fogyasztói oldal igényeinek időbeli simítását jelenti, ami okosmérők, kapcsolók és napon belül változó árakkal ösztönzi a fogyasztás termeléshez kötődő igazítását. Ennek hatása ugyanakkor szükségképpen korlátozott tud csak lenni, hiszen nem halasztható el minden fogyasztás későbbi időszakra, amikor felfut a termelés. Az FDP programjában a másik iránnyal foglalkozik részletesebben, ez pedig az energia tárolása. Az FDP kiemeli, hogy a felfutó zöldhidrogéngyártás erősítheti az EU tagállamai közti kohéziót is, hiszen a mediterrán napsütésben

gazdag államok exportálni tudnák az olcsóbb hidrogénjüket az északabbra fekvő partnereknek. Ez az ún. hidrogénunió koncepciója, ami potenciálisan az EU-n belüli fizetési mérleg-egyensúlytalanságok kezeléséhez is hozzájárulhat.

Az FDP programjában az egyik leghangsúlyosabb, a szakpolitikák széles körét érintő elem a digitalizáció. A digitalizáció nyújtotta lehetőségeket a fenntarthatóság területén is használni kívánják, többek között az okos forgalomirányítási rendszereken keresztül, ami a közlekedéshez kapcsolódó kibocsátások mérséklését segítheti.

A francia kormányzat az FDP-hez hasonlóan a technológiai fejlődésben látja a megoldást a klímaváltozás hatásainak mérséklése kapcsán. Fontos különbség a nukleáris energiához való viszony és a technológiai fejlesztések ösztönzésének módja.

A francia kormánypárt az energiaátmenet megvalósítását nagyszabású állami beruházási programokon keresztül képzelel el elsősorban. A Macron elnök által bemutatott France 2030 nevű beruházási program is prioritásként kezeli a technológiai fejlesztésén keresztül történő klímavédelmet. A program két fontos eleme közül az első alapvetően egybecseng a német politika által is preferált zöld hidrogénben történő energiátárolással. A francia kormányzat 2 *giga* elektrolízis üzem létrehozását tűzte ki célul 2030-ig. A másik beruházási irány pedig új kisméretű moduláris nukleáris reaktorok (SMR) építését is tervezi.

A France 2030 fejlesztési program közvetlen kormányzati támogatással szeretné ösztönözni a fenntarthatóbb technológiák fejlesztését a közlekedés területén is. Olyan járműipari fejlesztések támogatását tűzték ki célul, melynek eredményeképpen a francia autóipar képes lesz évi 2 millió elektromos autó gyártására. További kiemelt cél, hogy a francia ipar fejlessze ki az első *low carbon repülőgépet* is.

A Washingtoni Konszenzus – a klímaváltozás mellett – leglátványosabb kudarcát a foglalkoztatás és a szociális biztonság területén érte el 2008-ra. A korábbi uralkodó álláspont felismerte, hogy a technológia kiváltja a foglalkoztatottak egy részét, ugyanakkor máshol új munkahelyet hoz létre, ezért a piaci törvényeket kellően biztonságosnak találta, hogy rábízza a foglalkoztatás-, az ipar- és az oktatáspolitikát. A fokozatosan súlyosbodó problémákat súrlódásként, a rendszer elfogadható mellékhatásaiként kezelte és különböző szociális intézkedésekkel próbálta enyhíteni azokat.

A Német Szabaddemokrata Párt programjában reflektál az új korszak kihívásaira. A párt programjában globális szabad verseny helyett *globális tisztességes verseny*ről ír. Ennek eleme a globális társasági minimumadó támogatása, az államok és az egyes vállalatok közötti adómegállapodások szigorú tiltása is. A tisztességes verseny érdekében azon vállalatok tevékenységét, amelyek képesek a verseny befolyásolására, szabályoznák.

A technológiai átállás piacon keresztül történő ösztönzésének a része, hogy a háztartások számára biztosított ún. gigabit utalványok segítségével fizetőképes keresletet biztosítson a nagysebességű internethálózat fejlesztésére. A vállalati szektor digitalizációja ösztönzésének piackonform módját az FDP az értékcsökkenési leírás szabályainak (a digitális eszközök gyorsabb leírását ösztönző) rendszerében találta meg. A COVID-19 járványhoz hasonló krízisek piacon keresztül történő kezelésére negatív nyereségadó és a nyereségek-veszteségek hosszabb távú szembeállítását lehetővé tevő adóváltozásokat javasolnak. Az Európa-szerte jelentkező lakhatási válságot az ingatlanamortizáció évi 2-ről 3%-ra történő módosításával, az új lakások számának fokozásával kívánja megoldani.

Az FDP az adósáv határok automatikus kiigazítási rendszerét javasolja. A német többkulcsos személyi jövedelemadó esetén ez azt jelentené, hogy az egyes sávhatárok évről évre, az átlagbér emelkedésének megfelelően feljebb tolódnak, így elkerülhető, hogy az átlagbér egyre magasabb adókulcs alá essen.

A francia kormányzat a korábbi szociális és gazdaságpolitika jónéhány elemének felülvizsgálatára kényszerült. A társadalmi nyomás eredményeképpen a minimálbér 100 eurós emelésére került sor. A francia kormány az európai minimálbérszabályozást is támogatja, mely téma várhatóan a francia uniós elnökség fontosabb témái között is szerepelni fog.

Az En Marche 2017-es programjában szerepel a bizonytalanságtól való félelem problémája, ami a vállalkozói szellemet akadályozza. A párt programja a munkavállalókra vonatkozó szociális biztosítékokat kiterjesztené a kisvállalkozások számára is. Ösztönözné a hosszú távú foglalkoztatást a közterheken keresztül (rövid távú szerződésekkel dolgozó vállalatok magasabb járulékein keresztül). A biztonság és a dinamizmus jegyében a munkanélküli ellátásokat kiterjesztenék; azokra a munkavállalókra, akik felmondanak, ezt a lehetőséget 5 évente egyszer engedné a rendszer.

A német Szabad Demokraták programja kiemelten foglalkozik az oktatással. Jelentős többletforrást ígér a kisgyermeknevelő szakok számára, az oktatási intézmények költségvetésének számára. A kísérleti tanulás és a digitális eszközök használatának ösztönzése érdekében legalább 1000 MakerSpace létrehozására tesznek javaslatot. Az oktatási és kutatási potenciál kiaknázására országos tanácsadói hálózatot hoznának létre mind a didaktikai módszerek, mind a szellemi tulajdon védelem területén.

Az élethosszig tartó tanulás jegyében 1000 euró/év-ig terjedő adómentes digitális megtakarítási számlát (Midlife-BAföG) hozna létre a képzési, oktatási szabadságok finanszírozására. Mediánjövedelem alatt az állam helyezne el 500-1000 eurós támogatást ezeken a számlákon.

A francia kormánypárt a 2017-es választási programjában és az azóta bejelentett beruházási és reformcsomagokban is sokat foglalkozik az oktatás és a kultúra helyzetével. Az FDP programjával összevetve a kultúra kiemelkedő kezelése jelenik meg fő különbségként. A France2030 beruházási csomagban 600 millió euró értékű támogatást hirdettek meg a kulturális és kreatív tartalomgyártás megújítására. Három stratégiai régiót határoztak meg: a mediterrán ív, Ile de France (Párizs régió) és Nord. Ahogy a program fogalmaz, ezek lesznek a *francia érintés* három nagy gyára. A francia kormányzat emellett közvetlen nagyszabású támogatási programot hirdetett meg a gyógyszeripar területén, valamint a mélytengeri és űrkutatások számára is. Ennek része a France2030 programban kitűzött legalább 20 új biogyógyszer fejlesztése rák- és krónikus betegségek ellen 3 milliárd eurós támogatással.

KONKLÚZIÓ

A globális partnerség időszakában több minden megváltozott, amit korábban stabilnak hittünk. Mindenekelőtt a technológiai lehetőségek, az energiahordozók optimálisnak tekintett egyvelege, ebből következően pedig a termelés és a fogyasztás szerkezete. Akadnak azonban kihívások, amelyek kezelésére nem elég megadni a legfejlettebb országcsoport válaszait, mert mind a harmadik világ elesett társadalmi csoportjain, mind az élővilág és a nemzetközi kapcsolataink jelenlegi feszültségpontjain nem tudnak változtatni.

A különböző szakmák és politikai eszmerendszerek részéről éppúgy rugalmasságot kívánnak a jelenkor folyamatai, mint ahogyan az egyénektől és társadalmaktól. A gazdasági modellek közül mindig van lehetőség választani és újat választani vagy ötvözni közülük akár többet is. Az emberi jogok, mint átfogó „modell”, megkérdőjelezhetetlen. Ezek az emberi jogok segítenek bennünket abban, hogy megtaláljuk a természeti és társadalmi értelemben a harmóniát. Addig, amíg nem találunk a természetvédelemben és a társadalmi értelemben vett fenntarthatóságban harmóniát, nem beszélhetünk arról, hogy megtaláltuk a megfelelő gazdasági modellt.

Az a gazdaságpolitikai ajánlat, ami – legalábbis világ nyugati felén – egyre hangsúlyosabban rajzolódik ki, miszerint a leszakadó rétegeket oktatásügyi, egészségügyi, környezetvédelmi és gazdasági értelemben segíteni kell abban, hogy fejleszthessék önmagukat, miközben a gazdálkodói szabadságot tiszteletben tartja, egy egészen új történelmi-társadalmi korszakot hozhat el. Az is világos, hogy nem lehet a piacot, mint a szabadságot hordozó intézményt megszüntetni. Az egyes nemzetgazdaságok tervezői számára ez ugyanúgy kötelesség, mint a nemzetközi pénzügyi rendszer vezetői számára. A nemzetközi segélyezés, a harmadik világ társadalmainak felemelése, a globális felmelegedés hatásainak enyhítése mind

olyan kihívások, amelyben az egyes országcsoportoknak együttműködési kötelezettsége van, csakúgy, mint az egyes társadalmi csoportoknak és a polgároknak.

Dani Rodrik [2014] világosan kimondja, hogy a társadalom erkölcsi értékeihez való igazodás ma rendkívül fontos, Samuel Bowles [2018] pedig könyvében arra a kérdésre keresi a választ, hogy Miért nem helyettesítik a jó ösztönzők a jó állampolgárokat?, vagyis arról beszél, amit Arisztotelész lefektetett, hogy erények nélkül nem szervezhető jó társadalom [Arisztotelész, 1997]. A polgárok erényes viselkedésre való nevelése és annak felismerése, hogy bizonyos embereknél ez sikerül, másoknál meg nem, a XXI. században közösségi értelemben szó szerint életbevágó.

Végző soron azonos következtetésre jutnak, miszerint napjainkban a közgazdaság-tudományt a viselkedés-gazdaságtannal együtt kezelve lehet csak értelmezni. Különösen igaz ez a vállalkozásokra, vállalkozókra. Kivételesen fontos, hogy legyen egy mentorprogram, ami a pályázati vagy befektetői pénzek helyes elköltését, hatékony felhasználását és a vállalkozás valós piaci működését segíti, legyen szó növekedésről vagy stabilitásról.

Az egyensúly törekeny. A harmónia stabil. Legyen szó nemzetközi kapcsolatokról, természeti kincsek megőrzéséről vagy arról a folyamatról, hogy a társadalmak mind szélesebb tömegeit segítjük abban, hogy saját lábukra állva boldoguljanak, és ezt a modellt adják tovább a gyerekeiknek is.

Ha sikerül a jogállami normák alapján a zöldpolitikában, a társadalomszervezésben és a gazdaságpolitikában harmóniát találni, hihetünk abban, hogy száz év múlva heves viták zajlanak majd arról, mi a következő lépés. Ha azonban kudarcot vallunk, jó eséllyel nem lesz ember, aki vitákat szervezzen a hogyan továbbról: olyan válaszút elé érkeztünk, ami vagy megtartja vagy végleg elpusztítja a természetet és a társadalmat, és olyan szerencsések vagyunk, hogy – csakúgy, ahogy a különböző gazdasági mechanizmusok közül – van lehetőségünk választani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arisztotelész (1997): Nikomakhoszi etika, Ford. Szabó Miklós, Európa kiadó, Budapest
- Bowles; Samuel (2018): Az etikus gazdaság- Miért nem helyettesíthetik a jó ösztönzők a jó állampolgárokat? Pallas Athéné Könyvkiadó Kft. Budapest
https://cms.gruene.de/uploads/documents/Wahlprogramm-DIE-GRUENEN-Bundestagswahl-2021_barrierefrei.pdf
<https://g7.hu/vilag/20210902/szazoldalal-programok-alapjan-donthetnek-a-peldatlanul-izgalmas-valasztason-a-nemetek/>
<https://hu.euronews.com/2021/09/20/kicsoda-olaf-scholz>
<https://nemetoldal.hu/hirek/nemetorszagi-hirek/parlamentivalasztas-nemetorszagban-2021-a-partok-es-a-programjai/>
https://www.die-linke.de/fileadmin/download/wahlen2021/Wahlprogramm/DIE_LINKE_Wahlprogramm_zur_Bundestagswahl_2021.pdf
https://www.fdp.de/sites/default/files/2021-06/FDP_Programm_Bundestagswahl2021_1.pdf
<https://www.liberales.de/content/midlife-bafoeg-statt-midlifecrisis>
<https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Beschluesse/Programm/SPD-Zukunftsprogramm.pdf>
- Layard, R. (2006). Happiness and public policy: A challenge to the profession. *The Economic Journal*, 116(510), C24-C33.
- Locke, John (1914): *Gondolatok a nevelésről*; ford., bev., jegyz. Mutschenbacher Gyula; Katholikus Középiszkolai Tanáregyesület, Bp., 1914 (*Pedagógiai könyvtár*)
- Mandeville; Bernard (1969): A méhek meséje Helikon Kiadó Budapest
- Mazzucato, M. (2015). Building the entrepreneurial state: A new framework for envisioning and evaluating a mission-oriented public sector. Levy Economics Institute of Bard College Working Paper, (824)
- Mazzucato, M. (2019). Governing missions in the European Union. Independent Expert Report.
- Rodrik; Dani (2014): A globalizáció paradoxona, Corvina, Budapest,
- Sen, Amartya (1982). Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford New York: Clarendon Press Oxford University Press
- Smith, A. (1959). Nemzetek gazdagsága, e gazdagság természetének és okainak vizsgálata, Fordította: Bilek Rudolf, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Stiglitz, J. (2010). Needed: a new economic paradigm.
<http://ineteconomics.org/stiglitznewparadigm>

Süle Ákos¹

AZ INNOVÁCIÓ ÉS AZ EGYENLŐTLENSÉG KAPCSOLATA

Forrás: Inequality and creative destruction, Richard Bundell (2022), VOXEU

A podcast felvétel során Richard Blundell beszél egy nemrég készült tanulmányáról, ami az innováció és egyenlőtlenség kölcsönhatását fejt ki. Manapság a kormányzatok nagyon bátorítják az innovációt, legyen szó startupokról vagy innovációs központokról (innovation hub), mert a gazdasági fejlődés és növekedés serkentésén túl is sok pozitív hatással bírnak.

Az innováció természetéből fakadóan gerjeszti az egyenlőtlenséget, mert nyerteseket és veszteseket teremt. Ráadásul azok nyernek belőle általában, akiknek alából is magasabb a fizetésük – az innováció tulajdonosai, befektetők, de a mérnökök is ebbe a kategóriába tartozhatnak. Ez persze alapvetően kis mértékű egyenlőtlenséget szül és a megfelelő intézményekkel felszerelve csak ideiglenesen tart, amíg meg nem jelenik az újabb innováció.

A probléma ebben a rendszerben akkor adódik, amikor a nagy technológiai vállalatok innoválnak, mint például az Apple vagy a Google. Egy-egy új termék, innováció hatására a keresletük növekedni fog. Ezt az innováció által keletkezett piaci fölényt meg akarják tartani és ezért hatalmas összegeket költenek politikai lobbira, igyekeznek ellehetetleníteni mások belépését.

Egy másik belépési probléma az, hogy az innovátorok jellemzően tehetősebb szülői környezetben nevelkedtek fel, tehát a társadalom szűk rétegéből kerülnek ki. Az innovátorok szűk köre nem csak az innovációk számát, hanem annak fajtáit is korlátozza, hiszen hasonló beállítottságú emberek készítik el őket. Léteznek az intézmények, amiknek ezeket a problémákat kezelniük kéne, csak nehezen tudnak lépést tartani az innovációs piac gyors haladásával.

Versenypiaci szabályozás szempontjából azért is nehéz a szituáció, mert a technológiai vívmányok célja, hogy minél több embert elérjenek és ezt a globális méretű technológiai cégek tudják a legjobban biztosítani. Ráadásul ezek a cégek olyan találmányokat hoznak létre, amelyek fontosak a számunkra, a felhasználók számára és nagyban megkönnyítik mindennapi életünket. Ezzel együtt azonban fontos az új belépők bátorítása is. Biztosítani kell olyan igazi belépési helyet, ami nincsen a nagy tech cégek által ellenőrizve. Fontos, hogy az új belépőket fenyegetésnek érezzék a jelenlegi innovátorok, ne legyen lehetőségük monopolhelyzetbe kerülni. Ilyen intézkedéseknél globális versenypolitikában kell

¹ Egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem
DOI: 10.14267/RETP2022.02.12

gondolkodni, nem csak helyi szinten, mivel ezek a vállalatok is globálisan működnek és koordinálják intézkedéseiket. Érdekes, hogy az Egyesült Királyságban a globális piacra való nyitás az innovációk számára jó hatással volt, de leginkább a már amúgyis vezető vállalatoknak kedvezett. Azoknak, akik belföldi szinten is le voltak maradva a versenyben, esélyük sem volt felkapaszkodni. Egy másik fontos tényező a földrajzi elhelyezkedés. Mivel a hasonló tevékenységű vállalatok sok esetben földrajzilag is viszonylag közel helyezkednek el egymáshoz, az innovációs tevékenység földrajzi alapon is koncentrálódhat, tehát földrajzi egyenlőtlenséget is szülhet. Egy másik megfontolandó szempont az innovátorok adóztatása. Itt Blundell kiemeli, hogy nem többet, hanem okosabban kéne adóztatni. Sok esetben csak a marginális tevékenységeket adóztatják és nem a befektetett munkát. Fókuszálni kéne az innovációval kapcsolatos tevékenységekre, nem csak a profitra, ami származik belőle. A társadalmi mobilitás és a szűk innováló réteg problémáját az oktatás tudja ellensúlyozni, közelebb kell hozni az innováció gondolatát a diákokhoz. Fontos az agglomerációk fejlesztése, felsőoktatási központok létrehozása. Az, hogy ezekről a településekről az oktatás hiányából adódóan sokan sokan elköltöznek, a földrajzi egyenlőtlenség egyik fő okozója.

Összességében Blundell széles spektrumú gondolkodást javasol. Nem elég az adózási politika és pénzbeli ösztönzés keretein belül elindulni, újra kell gondolni az innovációs versenyszabályozás alapjait, támogatni kell az agglomerációs oktatást, vissza kell szorítani a nagy cégek korlátozó hatását, több fronton kell növelni az új innovátorok belépési lehetőségét. Ezek között a területek között meg kell találni a kapcsolatokat, kölcsönhatásokat, hogy az alacsony produktív és társadalmi mobilitási lejtőből kikerüljünk.